

”SODANJUMALAN PROFEETTA” KREIVI DE GUIBERT SOTILASKIRJAILIJANA

”Le 'Dieu de la guerre' est près de se reléver, car nous avons entendu son prophète”.

Général Colin, L'éducation militaire de Napoléon.

Professori Matti Lauerma

I ELÄMÄNVAIHEET

Kreivi Jacques-Antoine-Hippolyte de Guibert näyttää nykyään melkoisesti unohtuneen hänen ranskalaisilta maanmiehiltäänkin, muista puhumattakaan. Enimmät tietosanakirjat kuittaavat hänen elämäntyönsä lyhyellä maininnalla, sikäli kuin hänet ylipäättään mainitsevat. Joissakin meidänkin yliopistojemme kurssikirjoina käytetyissä sotataidon historian yleisesityksissä hänelle on omistettu muutama rivi. Kyseessä on kuitenkin mies, joka oman elinaikansa (1743—1790) jälkipuoliskolla ja vielä hyvän aikaa kuolemansa jälkeenkin oli todellinen yleiseurooppalainen kuuluisuus, laajalti arvostettu ja ihailtu, ajoittain suorastaan palvottu, mutta myös ankarasti kritikoitu, vihattu ja solvattu-kin.

Tämä kuuluisuus polveutui eteläranskalaisesta suvusta, joka oli kokenut silloisessa sääty-yhteiskunnassa poikkeuksellisen jyrkän nousun.¹⁾ Hänen isoisänsä isä oli elättänyt itsensä suutarina, isoisänsä kerännyt liikemiehenä melkoisen varallisuuden ja myös runsaasti yhteiskunnallista arvontoa.²⁾ Hänen isänsä, Jean-Benoit (de) Guibert (1715—1786) oli ainoan poikansa syntyessä jalkaväen kapteeni ja päätti uransa kenraaliluutnanttina ja kreivinä.³⁾ Se oli aatelttomana syntyneen miehen sotilasuraksi poikkeuksellisen komea, mutta

J.-B. de Guibert oli itsekin poikkeusyksilö — sanan myönteisessä merkityksessä — yleisesti arvostettu sekä moraalisen nuhteettomuutensa että monipuolisen sotilaallisen kykynsä perusteella. Hän tunsii ammattialaansa kohtaan voimakasta teoreettistakin mielenkiintoa, tutki ja pohti sen ongelmia, kirjoittikin siitä paljon, mutta tiettävästi ei julkaissut mitään. Pojan sotatieteelliset tutkimukset perustuvat paljossa isän keräämään materiaaliin ja tältä omaksuttuihin katsomuksiin.⁴⁾

Ranskan yhtyessä v. 1757 Seitsenvuotiseen sotaan kolmitoistavuotias J.-A.-H. Guibert lähti isänsä mukana rintamalle. Seuraavina vuosina hän osallistui kuuteen Saksassa suoritettuun sotaretkeen, palvelen vuoroin Auvergnen jalkaväkirykmentissä, vuoroin armeijan esikunnassa, ja kunnostautui usean kerran. Sodan päättyessä hän oli kapteeni.

Sodan jälkeen nuori kapteeni palveli sotaministeriössä ohjesääntöjen uudistustyötä suorittavan isänsä apulaisena. Sen ohella hän itseopiskellulla keräsi itselleen suorastaan valtavan tietämyksen, joka ulottui laajalle sotilasalan ulkopuolellekin, ja kirjoitti esikoisteoksensa lähes valmiiksi.

Tämän työn katkaisi kapteenin lähtö vapaaehtoisena esikuntaupseerina Korsikan valtausretkelle v. 1769. Tällä lyhyellä sotaretkellä — joka jäi hänen viimeiseksi — Guibert kunnostautui tavalla, joka tuotti hänelle ylennyksen kapteenista everstiksi.

Yleiseurooppalaiseen kuuluisuuteen nuoren everstin kohotti hänen vuonna 1772 ilmestynyt esikoisteoksensa "Essai général de tactique". Sen herättämä huomio lienee ratkaisevasti vaikuttanut siihen, että Guibert syksyllä 1775 kutsuttiin Ranskan vastanimitetyn sotaministerin, kreivi de Saint-Germainin neuvonantajaksi. Hän saavutti täten aseman, joka oli paljon vaikutusvaltaisempi kuin sotilasarvo sinänsä edellytti. Merkittävin osa iäkkään sotaministerin nimiin viedyistä ratkaisuista näyttää olleen hänen intomielisen neuvonantajansa sanelemia.

Saint-Germainin ministerikausi oli radikaalien uudistusten kautta, työtä armeijassa todettujen sotilaallisten ja sosiaalisten epäkohtien korjaamiseksi. Tässä työssä ministeri ja hänen neuvonantajansa joutuivat kuitenkin polkemaan liian monen ylhäisen henkilön herkkiä varpaita. Syksyllä 1777 Saint-Germainin oli luovuttava salkustaan. Uudistustyö jäi kesken. Siitä mikä vajaassa kahdes- sa vuodessa oli saatu aikaan, seuraavat sotaministerit romuttivat huomattavan osan.⁵⁾

Guibertille ministerin vaihtuminen merkitsi siirtymistä jalkaväkirykmentin komentajan tehtävään — jonka kunnianhimoinen mies katsoi jäävän kauas todellisten kykyjensä alapuolelle. Seuraavan vuosikymmenen aikana hän koki sotilasurallaan eräitä uusia, turhaannuttavia pettymyksiä, joiden karvautta tosin liensi kutsu Ranskan Akatemian jäseneksi v. 1786, sotatieteellisten ja eräi-

den muidenkin kirjallisten ansioiden perusteella.⁶⁾

Vuotta myöhemmin Ranska oli jo siirtymässä vallankumouskauteensa. Taloudellisten ja sisäpoliittisten kriisien lisäksi kuningaskunta joutui kokemaan raskaan ulkopoliittisenkin vastoinkäymisen. Se ryhtyi tukemaan Alankomaiden keskenään kamppailevista puolueista toista, Englannin ja Preussin asetuksessa toisen tueksi. Konfliktin ollessa jo kärjistymässä avoimeksi sodaksi Ranska kuitenkin perääntyi, todettuaan armeijansa riittämättömän sotavalmiuden. Tämän perääntymisen ranskalaiset yleisesti tunsivat kansalliseksi häpeäksi.⁷⁾

Tässä vaiheessa Guibert puuttui jälleen asiain kulkuun. Hänen aloitteestaan käynnistettiin armeijan uudistustyö uudelleen. Sen johtoon asetettiin lokakuussa 1787 laajoin valtuuksin toimiva kollegiaalinen sotaneuvosto (Conseil de la guerre). Aloitteen tekijästä tuli neuvoston esittelijä ja sihteeri, samalla myös sen äänivaltainen jäsen. Hän oli tämän elimen sekä iältään että sotilasarvoltaan nuorin, mutta siitä huolimatta todellisuudessa sen johtava jäsen. Hoidtaessaan uutta tehtäväänsä Guibert saavutti keväällä 1788 myös sotilasuransa muodollisen huipun, kenraalimajurin (maréchal de camp) arvon.

Sotaneuvoston työ oli pääosin Saint-Germainin kesken jääneen uudistustyön jatkamista. Tulos oli suurin piirtein sama kuin vuosina 1775—1777. Hyvää tarkoittavat, enimmäkseen tarkoituksenmukaiset, mutta osin hätiköidyt uudistukset herättivät yleistä tyytymättömyyttä. Tyytymättömintä oli alhaisaa-telin piiristä lähtöisin oleva upseeriston valtaosa. Sille uudistukset tuottivat runsaasti lisää työtä, mutta hyvin niukalti sellaisia uusia etuisuuksia, joita tämä monin tavoin vaikeissa oloissa elävä joukko oli toivonut. Kun Guibertin vaikutusvalta tiedettiin, hän joutui upseerikunnan silmissä vastuuseen kaikesta, minkä kymmenjäseninen sotaneuvosto oli tehnyt ja tekemättä jättänyt. Keväällä 1789 hän oli epäilyksettä Ranskan vihatuin upseeri. Tämä asema, yhdessä kreivin silloisten valtiopäivävaalien yhteydessä julkisesti esittämien, liian vallankumoukselliseksi katsottujen mielipiteiden kanssa, johti hänen eroonsa sotaneuvostosta. Neuvosto itsekään ei tämän jälkeen pitkälti elänyt. Kuningas lakkautti sen 14. 7. 1789 — Bastiljin valtauksen päivänä.⁸⁾

Yletön työtaakka, jolla sotaneuvoston sihteeri oli itsensä kuormittanut, oli murtanut hänen fyysisen terveytensä. Kunnianhimoisen kreivin keväällä 1789 kokemat raskaat pettymykset ilmeisesti pahensivat hänen sairauttaan, jonka laatu on jäänyt epäselväksi. Elettyään eronsa jälkeen vain vuoden päivät hän kuoli Pariisissa 6. 5. 1790. Tahtonsa ja kykynsä taistella viimeiseen saakka sen puolesta, minkä katsoi oikeaksi, kreivi kuitenkin säilytti loppuun asti. Hänen viimeisenä elinvuotenaan julkaisemansa kolme ajankohtaisia poliittisia ja sotilaallisia kysymyksiä käsittelevää teosta eivät suinkaan kuulu tekijänsä heikoimpiin.⁹⁾

II TUOTANTO

Guibertin v. 1802—1825 julkaistu koottujen teosten sarja käsittää kymmenen nidettä. Niistä viisi sisältää sotatieteellisiä tutkimuksia, kolme matkapäiväkirjoja, yksi menneisyyden ja oman ajan merkkihenkilöistä kirjoitettuja esseitä, yksi näytelmiä ja lyriikkaa.

Näin runsas ja monipuolinen tuotanto ei tietenkään voi olla laadullisesti varsin tasainen. Kreivin kolme tragediaa ovat syntyäikansa ranskalaisen kirjallisuuden keskinkertaisia tuotteita. Niiden osaksi tullut unohdus on ilmeisen ansaittu. Esseemuotoisten elämäkertojen taso on jo selvästi korkeampi. Matkapäiväkirjoilla on arvoa lähinnä historiantutkimuksen lähteinä. Guibert osoittautuu niissä monipuoliseksi, valppaaksi ja yleensä sangen luotettavaksi havainnoitsijaksi. Hänen tuotantonsa laadullinenkin painopiste on kuitenkin selvästi sotatieteen alalla.

Kreivin esikoisteos, kaksiosainen ”*Essai général de tactique*” ilmestyi v 1772 Lontoossa, siis kirjoittajan oman kotimaan sensuurin sivuitse. Se jäi tekijänsä maineikkaimmaksi teokseksi. Siitä otettiin lukuisia uusia ranskankielisiä painoksia, se julkaistiin myös saksaksi (1774) ja englanniksi (1781).

Tämä ”Taktiikan yleisessee” sisältää paljon enemmän kuin sen nimi lupaa. Keskeisessä asemassa olevan taktiikan lisäksi siinä käsitellään — paikoin hie-man sattuman varaisessa järjestyksessä — likipitään kaikkea muutakin, mikä 1700-luvulla katsottiin sotataitoon kuuluvaksi. Oivallus, että armeija on valtiokoneiston osa ja sotilas yhteiskunnan jäsen, saa kirjoittajan esittämään myös runsasta oman aikansa valtioon ja yhteiskuntaan kohdistuvaa kritiikkiä. Tämä vallankumousta enteilevä, rohkea, purevasanainen kritiikki lisäsi melkoisesti kirjan saavuttamaa suosiota.

Esikoisteoksessaan Guibert joutui ottamaan kantaa myös syvän (”*ordre profond*”) ja ohuen (”*ordre mince*”) taisteluryhmityksen keskinäisestä paremmuudesta. Asian ytimenä oli kysymys, oliko taistelun ratkaiseva tekijä tuli vaiko teräasein annettu isku. ”*Ordre mince*” oli käytännön jo vakiinnuttama, mahdollisimman tehokkaaseen tulenkäyttöön pyrkivä linjaryhmitys. ”*Ordre profond*”illa tarkoitettiin falangi- tai kolonnamaista ryhmitystä, jota eräät antiikin sotataittoa ihailevat teoreetikot (Folard, Mesnil-Durand, Joly de Maize-roy) kiihkeästi suosittelivat.

Guibert tähdensi tulen merkitystä ja katsoi siten linjan normaaliksi taisteluryhmitykseksi, sulkematta silti pois teräseen ja kolonnaryhmityksen käytön mahdollisuutta.¹⁰ Vaikka hänen kantansa oli melko maltillinen, se nosti *ordre profondin* kannattajat välittömästi takajaloilleen. Seuraavan vuosikymmenen aikana he julkaisivat melkoisen läjän kirjoja, joissa pyrkivät osoittamaan Guibertin väitteet perättömiksi.¹¹ Kiistan jatkuessa siihen etsittiin ratkaisua myös

taisteluharjoitusten luontoisilla kokeilla. Suurimmat ja merkittävimmät niistä suoritettiin Normandiassa, Vaussieux'n leirillä, syksyllä 1778. Kun tulen tehoa ei voitu mitata eikä tarkoin arvioidakaan, kumpikin koulukunta saattoi tulkita kokeilun tulokset mieleisikseen.¹²⁾

Kohta tämän jälkeen vuoden 1779 alkupuolella, Guibert julkaisi toisen laajan sotatieteellisen tutkimuksensa nimellä "Défense du système de la guerre moderne". Se sisältää pääosin syvän ryhmityksen kannattajien mielipiteiden purevaa, paikoin pikkumaiselta vaikuttavaa kritiikkiä, mutta Guibert käsittelee siinä myös eräitä sotilasalan ongelmia, jotka eivät suoranaisesti liittyneet taktiikkakiistaan. Tämä teos on monessa suhteessa kypsempi kuin "Essai général", mutta jäi vähemmälle huomiolle.

"Défense du système" yllytti vastapuolen julkaisemaan vielä eräitä sekä laajoja että jyrkkäsanaisia vastineita. Vähin erin kiista kuitenkin taukosi päättyen kompromissiin, toteamukseen että taistelukentällä tarvitaan sekä tulta että liikettä, sekä ohutta että syvää ryhmitystä. Näin luotiin perusta sille "sekaryhmitykselle" ("ordre mixte"), jota Napoleon, hänen kenraalinsa ja sittemmin myös hänen vastustajansa menestyksellisesti käyttivät.¹³⁾

Guibertin suuresti arvostaman ja henkilökohtaisestikin tunteman Fredrik Suuren kuoltua vuonna 1786 kreivi julkaisi jo seuraavana vuonna vainajasta laajan elämäkerran nimellä "Eloge du Roi de Prusse". Siinä hän analysoi Fredrikin toimintaa sotapäällikkönä tavalla, joka oikeuttaa lukemaan tämän elämäkerran kirjoittajansa sotatieteellisten teosten joukkoon. "Preussin kuninkaan ylistys" julkaistiin tuoreeltaan myös kahtena saksankielisenä käännöksenä, sittemmin myös espanjaksi ja italiaksi. Se on ilmeisesti "Essai général" in jälkeen tekijänsä luetuin teos.

Kreivin viimeisenä elinvuotenaan julkaisemista kolmesta suppeahkosta teoksesta viimeinen, "De la Force publique" ilmestyi vähän ennen hänen kuolemaansa. Se on näistä kolmesta epäilyksettä kypsän ja merkittävän. Siinä kreivi selvittelee monipuolisesti "julkisen voiman", ts armeijan ja poliisin asemaa ja tehtäviä vallankumouksen luomissa uusissa olosuhteissa.

III HAVAINTOJA, OIVALLUKSIA, NÄKEMYKSIÄ

1. Sodan ja rauhan ongelma

Guibert oli poikasena saanut katsoa sotaa kasvoista kasvoihin. Elämys oli ilmeisen järkyttävä. Nuori upseeri pysyi upseerina koko lopun ikänsä, tunsivat jatkuvasti voimakasta mielenkiintoa sodankäynnin ongelmia kohtaan, mutta sotakiikhoilijaa hänestä ei milloinkaan tullut. Hän tuomitsee jyrkin sanoin hal-

litsijain ja hallitusten taipumuksen käydä tarpeettomia ja hyödyttömiä sotia, niiden kansoille tuottamista kärsimyksistä piittaamatta.¹⁴⁾ Myöhemmällä iällä hän avoimesti ilmaisi pelkonsa sotien totaalistumisesta, joka entisestään lisäisi niiden tuottamaa tuhoa ja kärsimystä.¹⁵⁾

Kreivi piti kuitenkin selviönä, että täydellisesti ei sotia voinut maailmasta poistaa. Ranskalla ei hänen käsityksensä mukaan ollut tarvetta laajentaa sodilla aluettaan, mutta sen oli oltava valmis asein puolustamaan rajojaan, etujaan ja arvovaltaansa. Joutuessaan hyökkäyksen kohteeksi maan oli käytävä puolustusotaansa itse häikäilemättä hyökäten, annettava sodan aloittajalle läksytys joka veisi siltä halun uusia yrityksensä.¹⁶⁾

2. Valtio ja armeija

Kesällä 1789 Ranska lakkasi olemasta absolutistisesti hallittu valtakunta. Lainsäädäntövalta — tosiasiaassa runsaasti muutakin valtaa — siirtyi kansalliskokoukselle, hallitsijalle jäi vain rajoitettu toimeenpanovalta. Tämä nopeasti tapahtunut kehitys nosti esiin kysymyksen vallan ja vastuun jaosta myös turvallisuuspolitiikan osalta. Tähän kysymykseen Guibert otti kantaa viimeisessä teoksessaan. Kreivi oli jo esikoisteoksessaan avoimesti tunnustautunut perustuslaillisen monarkian kannattajaksi. Tämän kannan mukaisia ovat myös hänen vuonna 1790 esittämänsä mielipiteet.

Asioista jotka vaikuttavat oleellisesti valtion talouteen tai kansalaisten oikeusturvaan, on päätettävä lailla. Tällaisia asioita ovat mm armeijan ja sen eri aselajien vahvuus, sen organisaation pääpiirteet, palkkaus, vuotuinen menoarvio, ylennysperusteet ja rangaistusjärjestelmä. Armeijan johto sen sijaan kuuluu ehdottomasti toimeenpanovallan haltijalle. Tämän vastuulla ovat organisaation yksityiskohdat, kurinpito, koulutus, aseistus, varustus, linnoitukset, rajojen suojaaminen ja sotavalmiuden ylläpito. Nämä ovat asioita, joihin kansalliskokous saa puuttua vain milloin lakia on rikottu.

Armeijan ylipäällikkyyys kuuluu kuninkaalle, mutta jos tämä katsoo tehtävän itselleen liian vaikeaksi, hän voi delegoida käskyvaltansa ministereille ja kenraaleille.¹⁷⁾

Armeija (la force du dehors) ja poliisivoimat (la force du dedans) on pidettävä toisistaan erillään. Armeijaa saa käyttää sisäisen järjestyksen turvaamiseen vain todella pakottavassa tilanteessa. Maata ulkoapäin uhkaavan vaaran torjuminen kuuluu yksinomaan armeijalle. Kansan nostattaminen aseisiin jollaisi totaalisenaan sotaan, jollaisen Guibert halusi kaikin keinoin välttää.¹⁸⁾

Ajankohtaiseksi kohonneen ajatuksen sotilashenkilöiden osallistumisesta puoluepolitiikkaan kreivi torjui jyrkin sanoin. Sotilaiden, kuten myös pappien

ja tuomarien, on pysyttävä erossa politiikasta. Näin ollen palveluksessa oleva sotilas ei voi olla ”aktiivinen kansalainen”, ts hänelle ei kuulu äänioikeus eikä häntä voi valita kansalliskokouksen eikä minkään muunkaan poliittista päättävaltaa käyttävän elimen jäseneksi. Armeijasta täysinpalvelleina tai sotavammojen vuoksi eronneille sotilaille — niin upseereille kuin rivimiehillekin — nämä oikeudet sen sijaan olisi annettava automaattisesti.¹⁹⁾

3. Henkilötäydennys

Armeija jossa Guibert palveli pääosan ikäänsä, oli tyypillinen 1700-luvun ammattiarmeija. Sen sotilaat olivat ainakin nimellisesti vapaaehtoisia. Upseereista valtaosa oli aatelismiehiä, aliupseerit ja rivimiehet olivat enimmäkseen lähtöisin sääty-yhteiskunnan pohjakerroksista.

Tiedettiin kyllä hyvin, että tämä ei ollut ainoa mahdollinen ratkaisu. Muistettiin että antiikin Kreikassa ja Roomassa oli aikanaan ollut voimassa yleinen asevelvollisuus. Viimeksi oli sekä sotapäällikkönä että sotilaskirjailijana suuresti ansioitunut ”Saksin marsalkka” (Morits Saksilainen) esittänyt ajatuksen, että jokaisen asekuntoisen Ranskan miehen olisi palveltava armeijassa peräti viisi vuotta.²⁰⁾

Guibert joka omaksui runsaasti marsalkan muita ajatuksia, ei asevelvollisuuskyseksessä häneen yhdy. ”Essai général”issa hän kyllä painokkaasti suosittelee Ranskan koko miehelle nuorisolle terveempiä elämäntapoja, urheilua ja aseenkäyttöharjoituksia. Tällöin hänen tavoitteenaan kuitenkin näyttää olleen huolenpito siitä, että ammattiarmeijan täydennykseksi olisi tarjona hyvää miesainesta, ei esikoulutuksen antaminen tuleville varusmiehille.²¹⁾ Asevelvollisuuden puolesta hän ei esikoisteoksessaan puhu, myöhemmin hän asettuu jyrkästi sitä vastaan.²²⁾

Tämä kanta näyttää perustuvan ensisijaisesti Guibertin usein toistamaan ajatukseen, että laatu kompensoi lukumäärän. Ranskalle riittää noin 200 000 miehen vahvuinen armeija edellyttäen, että se on todellinen valioarmeija. Tällaisella armeijalla saadaan aikaan enemmän kuin paljon suuremmalla, mutta laadullisesti heikommalla. Sen ylläpito ei kohtuuttomasti rasita kansan- ja valtiontaloutta ja se on koottavissa vapaaehtoisella värväyksellä.²³⁾

Sotilasainekseltaan Euroopan silloiset armeijat olivat kaukana valio-armeijasta. Tähän epäkohtaan Guibert kiinnittää vakavaa huomiota. Hän tähden-tää, että armeija on muodostettava sekä fyysisesti että moraalisesti hyvästä miesaineksesta. ”Ei riitä että sotilas on urhoollinen, hänen on myös oltava kunniallinen.” Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ammatin kilpailukykyä on parannettava.²⁴⁾ ”Essai général”issa Guibert kuvaa sitä kurjuutta, jossa huo-

nosti palkatut ja ruokitut rivimiehet joutuivat elämään. Kuvaus on kiihkeän kaunopuheinen, mutta ei liioitteleva.²⁵⁾ Suurimman vaikutusvaltansa vuosina 1775—1777 ja 1787—1789 Guibert pyrki todella tarmokkaasti parantamaan miehistön palkkausta, muonitusta, majoitusta ja viihtyisyyttä. Tulokset jäivät kuitenkin laihoiksi, valtiolta ei koskaan näyttänyt liikenevän rahaa näiden halpojen palvelijainsa elinehtojen parantamiseen.²⁶⁾

Myöhemmin kreivi perusteli pitäytymistään ammattiarmeijaan myös toisella näkökohdalla, edellä todetulla huolellaan sotien totaalistumisesta. Jos koko kansa nostettaisiin aseisiin, vastapuoli myös kohtelisi koko kansaa viholliseen. Tämä oli pohjimmiltaan erittäin humanin miehen silmissä kauhistava tulevaisuudenkuva.²⁷⁾

4. Organisaatio

Esitellessään käsityksiään armeijan tarkoituksenmukaisesta organisaatiosta Guibert kiinnittää erityistä huomiota kahteen seikkaan, toisaalta eri aselajien vahvuuteen, toisaalta yhtymäjakoon.

Jalkaväki on kreiville ehdoton pääaselaji, aselajeista monikäyttöisin ja myös ainoa, joka pystyy käymään sotaa yksinkin. Mitä paremmin se on koulutettu, sitä vähemmän se tarvitsee muiden aselajien tukea.²⁸⁾

Ratsuväen Guibert tunnustaa "Essai général"issa tärkeäksi aselajiksi, jonka toiminta voi jopa ratkaista taistelun tuloksen. Sen käyttömahdollisuudet ovat kuitenkin paljon rajallisemmat kuin jalkaväen ja sen ylläpito käy valtiolle kovin kalliiksi. Sotaretkellä ratsuväen rehuttaminen vaatii suuria kuormastoja, jotka voivat pahoin hidastaa operaatioita. Aselajista, joka sinänsä edustaa suurinta liikkuvuutta, voi täten tulla armeijalle kokonaisuudessaan raskas riippakivi.

Näiden haittojen lievittämiseksi ratsuväen vahvuus on pidettävä kohtuuden rajoissa. Määrän kompensoiminen laadulla on tässä aselajissa vielä tärkeämpää kuin jalkaväessä. Jalkaväkিপataljoona pystyy taistelemaan tehokkaasti vaikka sen riveissä on kokeneiden veteraanien rinnalla puutteellisesti koulutettuja täydennysmiehiä. Ratsuväessä sen sijaan yksi ainoakin taitamaton rivimies voi sotkea koko eskadroonan toiminnan.²⁹⁾

Saatuaan vuonna 1773 tilaisuuden tutustua Preussin erinomaiseen ratsuväkeen³⁰⁾ Guibert tarkisti tätä aselajia koskevat mielipiteensä myönteisemmiksi. "Défense du système"issä hän ei juurikaan valittele liian vahvan ratsuväen aiheuttamia haittoja ja tähdentää entistä painokkaammin sitä ratkaisevaa merkitystä, mikä tällä aselajilla saattaa taistelussa olla.³¹⁾

Erityisen ankarasti kreivi arvostelee muodiksi tullutta tapaa perustaa kevyitä joukkoja, ts. jalka- ja ratsuväkiosastoja, jotka oli tarkoitettu yksinomaan

tiedustelu-, verhoamis- ja sissitehtäviin, ei suurissa taisteluissa käytettäväksi. Kirjoittaessaan niistä hän toteaa itsekin palvelevansa tällaisessa joukko-osastossa, mutta jatkaa tuimasti: ”Häpeä kirjailijalle, joka luopuu mielipiteestään mukautuakseen vallitseviin olosuhteisiin tai myy sen saavuttaakseen itselleen etua.” — Pääosan kevyille joukoille varatuista tehtävistä pystyy tavallinen jalka- ja ratsuväki mainiosti hoitamaan. Erikoiskoulutuksen saaneita kevyitä joukkoja tarvitaan vain vaativimpiin tiedustelu- ja sissitehtäviin, siis varsin vähän.³²⁾

Kenttätykistölle kreivi antaa melkoisesti arvoa, mutta varoittaa senkin liiasta vahventamisesta. Runsas tykistö saattaa vaatimansa suuren ajoneuvo- ja hevosmäärän vuoksi jarruttaa operaatioita vielä pahemmin kuin ylivahva ratsuväki. Jalkaväen välittömäksi tueksi asetetut pataljoonantykkit hän katsoo hyödyttömäksi painolastiksi.³³⁾

Kenttäarmeijan jakamista divisiooniin oli nuoren Guibertin esimies, Ranskan marsalkka Victor-Francois de Broglie kokeillut jo seitsenvuotisessa sodassa. Hänen divisioonansa olivat olleet lähinnä tilapäiskäyttöä varten muodostettuja taktillisia yhtymiä. Guibert piti tämän jaotuksen vakainaistamista tärkeänä sekä armeijan sotavalmiuden että koulutuksen tehostamiseksi. ”Essai général”issa hän jakaa 50 000 miehen vahvuisen malliarmeijansa kolmeen jalkaväki- ja kahteen ratsuväkidivisioonaan sekä vahvaan tykistöreserviin — eräänlaiseen tykistödivisioonaan.³⁴⁾ Kreivi de Saint-Germainin ministerikautena Ranskan armeija todella jaettiin divisiooniksi, mutta ministerin jouduttua eroamaan uudistus jäi käytännössä toteutumatta. Sotaneuvoston esittelijänä Guibert ajoi asian uudelleen läpi, mutta tällöinkään uudistusta ei ehditty täysimääräisesti toteuttaa, ennenkuin vallankumous sotki suunnitelmat.³⁵⁾

5. Koulutus

Oman aikansa kaavamaisista ja hengetöntä sotilaskoulutusta Guibert arvostelee ankarasti. Ahkerasti harjoiteltu sulkeisjärjestys moninaisine ryhmytyksiin ja liikkeineen antaa loistoa paraateille, mutta on liian monimutkainen taistelukentällä sovellettavaksi. Liioiteltu, pikkumaisen tarkka huolenpito ulkoasuun moitteettomuudesta tekee sotamiehistä ”peruukkimaakareita, kiilloittajia, vahaajia, lyhyesti sanoen kaikkea muuta mutta ei sotilaita.”

Rivimiehelle on eräiden välttämättömien perustietojen ja -taitojen lisäksi opetettava vain sellaista, mitä hän sodassa todella tarvitsee. Jalkamiehen on kyettävä marssimaan nopeasti ja pitkiä matkoja kaikkina vuoden- ja vuorokaudenaikoina, tiellä ja maastossa, ylittämään virtoja uiden, kiipeämään linnoituksen vallin yli, ampumaan nopeasti ja tarkasti, käyttämään pistintä, teke-

mään linnoitustöitä, lyhyesti sanoen suoriutumaan kaikista tehtävistä ja kaikista tilanteista, joihin voi sodassa joutua.³⁶⁾ Ratsumies on ennen muuta opetettava hoitamaan hevosensa ja ratsastamaan hyvin maastossa. Maneesiratsastuksen hienouksia hän ei tarvitse.³⁷⁾ Kreivin kevyiden joukkokoulutukselle asetamat tavoitteet ovat lähellä nykyiselle sissikoulutukselle asetettuja.³⁸⁾ Harjoitukset on mahdollisuuksien mukaan suoritettava maastossa ja leirioloissa ja niistä on tehtävä niin toden tuntuisia kuin suinkin on mahdollista. Varsinaisten harjoitusten lomaan on sijoitettava virkistäviä leikkejä.³⁹⁾

Upseerien peruskoulutukseen Guibert kiinnitti ensin sotaministeri de Saint-Germainin neuvonantajana ja sittemmin sotaneuvoston esittelijänä runsaasti huomiota. Järjestelmä, jonka mukaan nuori Napoleone Buonaparte koulutettiin upseeriksi, näyttää olleen ainakin pääpiirtein hänen suunnittelemansa.⁴⁰⁾ Teoksissaan kreivi ei tätä alaa mainittavasti käsittele. Ilmeistä kuitenkin on, että hän edellytti upseerin pystyvän kaikkeen siihen kuin alaisensa rivimiehet — ja paljooon muuhun sen lisäksi.

Päällystön jatkokoulutus oli Ranskassa — kuten yleisesti muuallakin — vähäistä tai olematonta. Guibert toteaa runsaasti tämän asian tilan aiheuttamia epäkohtia. Insinööriupseerit, joiden pääasiallisena tehtävänä on linnoitusten suunnittelu, ovat päteviä tekniikoita, mutta heidän muu sotilaskoulutuksensa on riittämätön. Huollosta vastaavat sotilasvirkamiehet, joiden sotilaskoulutus on vielä heikompi. Esikuntaupseerit saattavat olla hyviä topografeja, mutta heidän taktiikan tuntemuksena on usein heikko. Kenraaleilla ja tulevilla kenraaleilla on rauhan vuosina vähän tai ei lainkaan tilaisuuksia harjaantua johtamaan suuria joukkoja.

Guibert ei tyydy toteamaan epäkohtia. Hän esittää myös keinot niiden korjaamiseksi. Insinööriupseereille on opetettava taktiikkaa, muille upseereille linnoitustaitoa. Huollon johto on siirrettävä virkamiehiltä upseereille, joiden valmentamiseksi tähän tehtävään on perustettava huoltokoulu.

Guibertille tutun esikuntatyön tehostamiseksi yhtymien esikunnat on vakiinaistettava ja säilytettävä myös rauhan vuosina. Esikuntaupseerit on valittava kykyjen — ei hovin ja ministerien suosion — perusteella. Heitä varten on suuriin varuskuntiin perustettava esikuntakouluja, joissa oppilaat perehdytetään ”sodankäynnin kaikkiin aloihin”. Opetuksessa on teoria ja käytäntö kytkettävä lujasti toisiinsa.⁴¹⁾

Erityisen painokkaasti Guibert tähdentää suurten sotaharjoitusten korvaamatonta merkitystä. Niitä varten on joukot aika ajoin koottava suuriin harjoitusleireihin, elämään aitoa kenttäelämää ja harjaantumaan erilaisiin taistelutilanteisiin. Leireillä saaduista kokemuksista hyötyvät kaikki harjoituksiin osallistuvat, eniten kuitenkin kenraalit ja esikuntaupseerit.⁴²⁾

6. Taktiikka

Monet aikalaiset ilmeisesti näkivät Guibertissa ensisijaisesti ”ohuen ryhmittymisen” kiihkeäsanaisen puolustajan. Totta onkin että kreivi edellä mainitussa taktiikkakäsitteessä esiintyi perin jyrkästi, vastapuolta usein sanan ruuskalla kurittaen. Kiistaan, joka silloisessa muodossaan on ajat sitten menettänyt merkityksensä, ei tässä ole aihetta puuttua. Kreivin teoksissa on tietysti paljon muutakin, mikä on menettänyt ajankohtaisuutensa sitä mukaa kuin piilukkoviiväärin ja suulataustykit ovat muuttuneet pelkiksi museoesineiksi. Mutta kaikkia hänen taktillisia katsomuksiaan tuskin voi pitää vanhentuneina.

Silloisilla sotilaskirjailijoilla oli voimakas taipumus nähdä taistelulenttä sakkilautana, taistelijat hengettäminä pelinappuloina, taktiikka sovellettuna geometriana. Guibert pyrkii tästä kaavamaisuudesta eroon. Hän tähdentää, että taistelua ei voiteta valmiita kaavoja soveltamalla. Teoreettiset ryhmittymiskäsitteet eivät juuri milloinkaan kelpaa sellaisinaan taistelulentällä, jossa maasto ja vihollisen toiminta tekevät niiden tunnontarkan noudattamisen mahdottomaksi. Johtajan on aina kyettävä toimimaan kulloisenkin tilanteen vaatimusten mukaan. Hänen käyttämiensä ryhmittymisten, liikkeiden ja tulitustapojen on aina oltava yksinkertaisia, monimutkaiset eivät taistelulentälle sovellu.⁴³⁾

Kreivi ei myöskään erehdy pitämään taistelijaa pelinappulana. Hän tajuaa herkästi taistelulentällä vaikuttavat psyykkiset tekijät. Johtajien on muistettava ottaa huomioon käskynalaistensa ”lammasmaisen vaisto” (”instinct mou-tonnier), joka yllyttää heitä toimimaan tilanteen vaatimusten vastaisesti, jopa esimiehen käskyistä piittaamatta.⁴⁴⁾

Vastapainoksi ”syvän ryhmittymisen” kannattajien lähitaistelulentalle Guibert kernaasti tähdentää kiviäärin tulen suurta merkitystä. Ollakseen tehokasta tulen on kuitenkin osuttava maaliinsa. Muutoin suuresti arvostamansa preussilaisen jalkaväen tapaa ampua kuta kuinkin tähtäämätöntä pikatulta hän ei hyväksy, koska ”melu ei tapa”. Se voi säilyttää tottumattomia alokkaita, koke-neisiin rintamamiehiin se ei tehoa.⁴⁵⁾

Tulen arvostaminen ei suinkaan johda Guibertia liikkeen merkityksen väheksymiseen. Yhtyen Saksin marsalkan sanoihin hän toteaa, että ”armeijan voima on sotilaiden jaloissa”, ja tähdentää, että kaikkien taistelulentällä suoritettavien liikkeiden on oltava mahdollisimman nopeita. Hän hyväksyy ajatuksen, että milloin tilanne jättää valinnan varaa, jalkaväen on mieluummin hyökkäävä kuin jäätävä odottamaan hyökkäystä. Hänen ratsuväelle suosittel-mansa taktiikka on rajun offensiivista. Kreivi osoittaa arvostavansa hyökkäys-henkeä, mutta kieltäytyy uskomasta sen ihmeitä tekevään voimaan.⁴⁶⁾

Tykistön taktiikkaa jalkaväkies Guibert käsittelee tavalla, joka osoittaa tämän aselajin erinomaista tuntemusta. Ennen muuta hän tähdentää tykistön

massakäytön merkitystä. Vain sillä tykistö voi saavuttaa jotakin ratkaisevaa. Tuloksiin päästään keskittämällä lukuisten patterien tuli samaan suurehkoon maaliin. Tulen keskittäminen ei edellytä suuren tykkimäärän kasaamista samaan tuliasemaan, otolliseksi maaliksi vihollisen tykistölle.⁴⁷⁾

7. Operaatiotaito ja strategia

Se mitä me nimitämme operaatiotaidoksi ja strategiaksi on Guibertille ”suurtaktiikka” (”la grande tactique”). Sitä hän käsittelee teoksissaan varsin laveasti.

Kreivi sanoutuu irti siitä varovaisesta, monimutkaisesta ”rokokostrategiasta”, joka oli leimallinen enimmille 1700-luvun kenraaleille, ja asettaa operaatioiden ensisijaiseksi tavoitteeksi vihollisen lyömisen taistelussa.⁴⁸⁾ Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää suurta liikkuvuutta. Kaikki se mitä Guibert kirjoittaa armeijan organisaatiosta, koulutuksesta ja huollosta, ilmentää pyrkimystä mahdollisimman suureen liikkuvuuteen.

Liikkuvuus on myös hänen suosittelmansa divisioonajaon tavoitteena. Marssiva armeija ei saa muodostaa yhtä ainoata, pakostakin hidasliikkeistä rivistöä. Divisioonat marssivat suunnilleen toistensa tasalla pysytellen, mutta erillään toisistaan, usein maastoitse. Kukin niistä voi kokonaisuuden puitteissa valita oman etenemisuransa, maastoesteet mahdollisuuksien mukaan kiertäen. Taistelukentällä ne yhtyvät.⁴⁹⁾ Siinä ohje, jonka Hellmuth von Moltke satakunta vuotta myöhemmin kiteytti neljäksi sanaksi) ”Getrennt marschieren, vereint schlagen.”

Guibert tähdentää myös aloitteen merkitystä. Sota on aina aloitettava rajalla offensiivilla, tavoitteena vihollisen nopea lyöminen. Tällaisen opraation mahdollistamiseksi armeija on pidettävä rauhankin aikana jatkuvasti valmiina sotaan, sijoitettuna divisioonakokoonpanossa valtakunnan uhanalaisille raja-seuduille.⁵⁰⁾

8. Linnoittaminen

”Liikkuvuuden profeettana” Guibert ei anna kesto linnoitteille suurta arvoa. Linnoituksia, nimenomaan pieniä linnoituksia on Ranskassa hänen käsityksensä mukaan aivan liian paljon. Niiden kunnossapito nielee runsaasti varoja. Sodassa ne eivät pysty pitkälti puolustautumaan, mutta sitovat joukkoja, joita voisi käyttää paljon tehokkaamminkin. Lisäksi vihollinen voi enimmät niistä helposti kiertää.

Suuri osa pienistä linnoituksista on paras purkaa tai jättää raunioitumaan. Puolustuskunnossa on pidettävä vain ne rajaseutujen linnoitukset, jotka sulkevat viholliselle edullisia etenemisuria. Niiden lisäksi tarvitaan valtakunnan sisäosissa vain muutama harva, mutta suuri ja vahva linnoitus. Niiden suojaan on sijoitettava maan sotatarviketeollisuus.⁵¹⁾

Kenttälinnoittamiseenkin kreivi suhtautuu varsin pidättyvästi. Se on jo sinänsä arastelun merkki, usein myös viholliselle rohkaisu aktiiviseen toimintaan. Siihen turvautuminen on kuitenkin paikallaan silloin, kun on pakko puolustaa jotakin tärkeätä maaston kohtaa tai linjaa ylivoimaisen vihollisen hyökkäystä vastaan.⁵²⁾

9. Huolto

Operatiivisen liikkuvuuden lisääminen edellytti huollon keventämistä. Siihen Guibert löytää runsaasti mahdollisuuksia. Taistelussa on vältettävä ampu-
matarvikkeiden tarpeetonta ja hyödytöntä haaskausta.⁵³⁾ Sotilas on totutettava tulemaan kenttäoloissa vähällä toimeen. Kenraalien on tingittävä suurista yksityiskuormastoistaan, joita he kuljettavat sotarekilla mukanaan, voidakseen kenttäoloissakin viettää mukavaa ja loisteliaan ylellistä elämää. Huoltopäälliköiden on pidätyttävä vaatimasta käyttöönsä tarpeettoman suuria kuormastoja.⁵⁴⁾

Armeijan on pyrittävä elämään sotatoimialueen kustannuksella, ”sodan on ruokittava sota”. Tämä on painava syy offensiiviseen sodankäyntiin, sotatoimien siirtämiseen vihollisen alueelle. Tällainen huoltotapa käy mainiosti päinsä vaurilla maanviljelysseuduilla, kuten Flanderissa, Saksassa ja Pohjois-Italiasa. Niillä armeija voi tyydyttää tarpeensa paikallista väestöä liiaksi köyhdyttämättä. Karummilla ja köyhemmillä seuduilla sen sijaan tarvitaan jälkikuljetuksiin perustuvaa makasiinijärjestelmää. Kaarle XII:n armeijan kohtalo Venäjällä on varoittava näyte siitä, mihin harkitsematon yritys elää sotatoimialueen kustannuksella voi johtaa.⁵⁵⁾

10. Sotahistorian arvo

Astuessaan sotateoreetikon uralle Guibert oli jo hankkinut itselleen historiantuntemuksen, jonka laajuus ja syvällisyys on omiaan herättämään nykypäivien historioitsijassakin arvontoa. Kreivin esseet ja draamateokset osoittavat voimakasta viehtymystä ”historiaan sinänsä”. Muussa tuotannossaan hän painokkaasti tähdentää historian käyttöarvoa. Menneisyys, niin etäinen kuin kaikkein lähinkin, tarjoaa hyödyllisiä opetuksia, sekä varoittavia esimerkkejä

että käyttökelpoisia ratkaisumalleja. Niiden hyödyntäminen vaatii kuitenkin kykyä erottaa oleellinen toisarvoisesta, yleispätevä tiettyyn aikaan ja paikkaan sidotusta.⁵⁶⁾

Kreivi osoittaa suurta arvonantoa antiikin helleenejä ja roomalaisia kohtaan, mutta — toisin kuin monet aikalaisensa — ei kuvittele näiden sotataidon kauttaaltaan kelpaavan esikuvaksi 1700-luvun sotilaille. Hän pilkkaa purevas-ti "ordre profond" in kannattajien tapaa vedota antiikin kirjailijain teoksista, jopa Vanhan Testamentin kertomuksistakin poimittuihin taistelukuvauksiin.⁵⁷⁾ Hänen omaan vastaavaan aineistoonsa sisältyy eräitä ajallisesti hyvin etäisi-äkin esimerkkejä, enimmäkseen hän kuitenkin vetoaa Itävallan perimyssodan ja Seitsenvuotisen sodan opetuksiin.

IV VAIKUTUS

Rohkeasti kantaa ottavana kirjailijana Guibert ylytti muitakin jyrkkiin kannanottoihin. Aikalaisten oli ilmeisen vaikea suhtautua hänen mielipiteisiin-sä viileän objektiivisesti. Kreivin elinaikana ne saivat osakseen sekä ylenpaltti-sia ihailua että kirpeätä, joskus suorastaan myrkyllistä kritiikkiä.

Aikaperspektiivin pidetessä puolueettoman arvioinnin edellytykset ovat pa-rantuneet. Guibertin tuotantoon perehtyneet sotataidon historian tutkijat ovat suhtautuneet siihen yleensä erittäin myönteisesti. Huomattavan monet tästä joukosta ovat kiinnittäneet huomiota kreivin näkemysten profeetallisuuteen. Kenraali Colinille hän on "sodanjumalan (Napoleonin) profeetta",⁵⁸⁾ Liddel Hartille "liikkuvuuden profeetta",⁵⁹⁾ Guglielmo Ferrerolle Ranskan "vallanku-mouksen sotilaallisen futurismin henkinen isä".⁶⁰⁾ Kreivin maanmies Roger Caillois on ylpästi — mutta ei suinkaan perusteettomasti — tähdentänyt, että Clausewitz oli analyysoija, Guibert ennustaja.⁶¹⁾

Näille näkemyksille löytyy runsaasti perusteita. Kreivin elinaikana hänen oppiensa vaikutus jäi vähäiseksi. Uutta ranskalaista jalkaväen taktiikkaa, jon-ka muotoutumiseen hän oli ratkaisevasti vaikuttanut ei vielä jouduttu kokeile-maan taistelukentällä. Fredrik Suuri näyttää suhtautuneen Guibertin ajatuk-siin varsin myönteisesti, mutta hän johti kreivin esikoisteoksen ilmestymisen jälkeen enää vain yhden, melko vähämerkityksisen sotaretken. Merkittäväm-pää ehkä on, että amatöörikenraali George Washington yrittäessään selviytyä ongelmistaan turvautui "Essai général"iin.⁶²⁾

Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin sodissa Guibertin "profetiat" sen sijaan kävivät paljolti toteen. Divisioonajärjestelmä vakiintui, samoin jal-kaväen joustava "ordre mixte". Se mitä kreivi oli kirjoittanut ratsuväen taktii-

kasta, toteutui Murat'n ja Lasalle'in johtaessa "Suuren armeijan" ratsuväen rynnäköitä. Tykistön keskitetty käyttö yleistyi ja osoitti tehonsa. Armeijan elättäminen sotatoimialueen kustannuksella onnistui ranskalaisille hyvin heidän operoidessaan Alankomaissa, Saksassa ja Pohjois-Italiassa, mutta johti Venäjällä katastrofiin. Sodankäynti kokonaisuudessaan kehittyi entistä paljon offensiivisemmaksi, nopeammaksi ja liikkuvammaksi. Linnoitukset näyttelivät siinä varsin toisarvoista osaa. Tämän uuden sodankäynnin suurmestari, Napoleon, tunnusti avoimesti olevansa Guibertille kiitollisuuden velassa.⁶³

Aiheeton ei ollut myöskään kreivin varoitus asevelvollisuuden negatiivisista vaikutuksista. Ranska turvautui — ilmeisessä pakkotilassa — yleiseen asevelvollisuuteen. Sen esimerkkiä seurasivat tavalla tai toisella monet muutkin valtiot. Seurauksena todella oli sodan näkyvä totaalistuminen. Pyreneitten niemimaalla ja paikoin muuallakin se saavutti kansansodan asteen ja tuotti siviiliväestölle suuria kärsimyksiä.

Guibertin teokset pysyivät vielä Napoleonin sotien jälkeenkin muutaman vuosikymmenen käyttökelpoisina ja arvostettuina oppikirjoina. Piilukkokiivärien ja suulataustykkien sitten vähin erin muutuessa museotavaraksi menettivät myös kreivin taktilliset näkemykset merkitystään. Yhtä ja toista ajattelamisen aihetta ne silti voinevat vielä nykypäivienkin sotilaille tarjota. Selvästi paremmin ovat ajankohtaisuutensa säilyttäneet eräät hänen psykologiset oivaluksensa sekä turvallisuuspolitiikkaa ja koulutusta koskevat mielipiteensä.

Tämän julkaisun lukijoille ei ole tarpeen sormella osoitella, mikä Jacques-Antoine-Hippolyte de Guibertin havainnoissa, oivaluksissa ja näkemyksissä on pelkkää historioitsijan lähdemateriaalia, mikä ehkä vielä 1980-luvullakin varteen otettavaa ja sovellettavaksi kelpavaa.

ARKISTOLÄHTEET

(Archives de l'armée de la terre, Vincennes)

Dossier Guibert (Jacques-Antoine-Hippolyte de).

Dossier Guibert (Jean-Benoit de).

Papiers Guibert, cartons MR 1790—1794.

LÄHTEINÄ KÄYTETYT GUIBERTIN TEOKSET:

Défense du système de guerre moderne ou Réfutation Complète du Système de M . . . D . . . I—II, Neuchâtel 1779. (Guibert 1779).

Eloge du Roi de Prusse. Londres 1787. (Guibert 1787).

Essai général de tactique, I—II. Paris s. d. (1804) (Essai général).

De la Force publique considérée dans tous ses rapports. Paris 1790. (Guibert 1790).

Journal d'un voyage en Allemagne fait en 1773. I—II. Paris 1803. (Guibert 1803).

LÄHDEVIITTEET

- 1) Guibertin elämänvaiheista ks. Dossier Guibert (J—A—H); Edmond Forestié neuveu, *Biographie du Comte de Guibert*, Montaudan 1855; Matti Lauerma, *Suunnittelijan loppu* (Turun Historiallinen Arkisto 31, Vammala 1976) s 288—295.
- 2) Raymond Granier, *De l'échoppe à l'Académie* (Actes du 85e Congrès national des sociétés savantes, Paris 1961) s 170—175.
- 3) Dossier Guibert (J.-B).
- 4) Papiers Guibert, carton MR 1791; Essai général I s 62, II s 80.
- 5) Albert Latreille, *L'Oeuvre militaire de la Révolution, L'Armée et la Nation à la fin de l'ancien régime*, Paris 1914, sl 73—77, 79—80, 84—93, 99—104, 116—118, 142—145, 160—170; Lauerma, mts 292—293.
- 6) Discours prononcés dans l'Académie françoise . . . à la réception de M. le Comte de Guibert, s.l. & s.a. (Paris 1786).
- 7) Latreille, mts 235; Philippe Sagnac, *La fin de l'ancien régime et la Révolution américaine*, Paris 1941, s 461.
- 8) Sotaneuvostosta ja Guibertin toiminnasta siinä ks Papiers Guibert, carton MR 1790; Latreille mts. 233—236, 238, 243—244, 266—270, 281—283, 393—453; Lauerma mts. 303—306.
- 9) Jean-Charles de Folard, *Nouvelles découvertes sur la guerre* Paris 1724; Francois-Jean de Mesnil-Durand, *Project d'un Ordre Francois en tactique*, Paris 1755, Paul-Gédéon Joly de Maizeroy, *Cours de Tactique théorique, pratique et historique*, Paris 1766; Robert S Quimby, *The Background of Napoleonic Warfare, The Theory of Military Tactics in Eighteenth-Century France*, New York 1957, s 26—41, 62—79.
- 10) Essai général, I s 73—76.
- 11) Joly de Maizeroy, *La tactique discutée*, Paris 1773; *Mémoire sur les opinions qui partagent les militaires*, Paris 1773; *Théorie de la guerre*, Nancy 1777; Mesnil-Durand, *Fragments de Tactique I—II*, Paris 1774, *Réflexions sur l'ordre et les manoeuvres de l'infanterie*, Bayeux 1778; Quimby mts. 185—198, 210—225.
- 12) *Rélation du Camp de Bayeux 1778*; carton MR 1819 2/13, Archives de l'armée de la terre, Vincennes; Quimby, mts 233—248.
- 13) Quimby, mts 269—290, 300—344.
- 14) Essai général, I s 7, II s 1; Guibert 1779, II s 210, 272.
- 15) Guibert 1779, II s 258—262; Guibert 1790, s 117—121.
- 16) Essai général I s 21—23.
- 17) Guibert 1790, s 13—22, 27—32, 34, 169—173.
- 18) Guibert 1790, s 14—15, 51—59, 87—94, 117—121.
- 19) Guibert 1790, s 12—13, 38—45.
- 20) Maurice de Saxe, *Mes reveries*, Amsterdam et Leipzig 1757, I s 9.
- 21) Essai général, I s 70—71.
- 22) Guibert 1779, II s 207, 258—262.
- 23) Essai général, I s 16, 34—35; Guibert 1779, II s 208, 228, 242—244, 249—252; Guibert 1790, s 7—8, 10—11, 27.
- 24) Essai général, I s 51, 70.
- 25) Essai général s 72—3, 73 alav; vrt Bacquet, *L'infanterie au XVIIIe siècle, L'organisation*, Paris 1903, s 42—47, 161—162.
- 26) Bacquet, mts 156—158; Latreille, mts 132—134, 267—270, 278—280.
- 27) Guibert 1779, II s 258—262; Guibert 1790; s 117—121.
- 28) Essai général, I s 156.

- 29) Essai général, I s 155—157, 165.
- 30) Guibert 1803, II s 141—147, 155—161, 170.
- 31) Guibert 1779, II s 265—271.
- 32) Essai général, I s 181—190.
- 33) Essai général, I s 197—203; Guibert 1779, II s 264.
- 34) Essai général, II s 9—10, 16—17, 20, 42—44.
- 35) Bacquet, mts 166; Latreille mts 93—96, 100—104, 163.
- 36) Essai général, I s 69—73, 96, 100—104.
- 37) Essai général, I s 166—168.
- 38) Essai général, I s 188—190.
- 39) Essai général, I s 69—70, 101—104, II s 41—42.
- 40) Latreille, mts 90—93, 241—242.
- 41) Essai général, II s 41—42, 45—46, 80—81, 90, 96, 115—117.
- 42) Essai général, II s 42—43, 48—80.
- 43) Essai général, I s 106—110, II s 25—27, 36—37; Guibert 1779, II s 21.
- 44) Essai général, I s 74—75, 95, 123, Guibert 1779, I s 213—216.
- 45) Essai général, I s 96—97, 100—101, 212.
- 46) Essai général, I s 74, 106, 158—159; Guibert 1779, I s 213—216, 243—249.
- 47) Essai général, I s 193—194, 199, 206—212; Guibert 1779, I s 294, 298—302.
- 48) Essai général, II s 1, 90; Guibert 1779, II s 71.
- 49) Essai général, II s 9.
- 50) Essai général, I s 21—22; Guibert 1779, II s 208, 228, 242—244, 249—252; Guibert 1787, s 42—48, 117; vrt Latreille, mts 261—266, 322—325.
- 51) Mémoire sur les forts et Chateaux du Royaume (1784); Papiers Guibert, carton MR 1791; Essai général, II s 88—90, 92—96.
- 52) Essai général, II s 82—85.
- 53) Essai général, I s 211—212.
- 54) Essai général, II s 23, 117, 125.
- 55) Essai général, II s 106, 112—113, 120, 122.
- 56) Guibert 1779, I s 51—52, 61, 214, 216, II s 32—34; Guibert 1787, s 72—73, 117—118.
- 57) Essai général, I s 3—4; Guibert 1779, I s 50—52, 61, 135, 264—267.
- 58) Jean Colin, L'éducation militaire de Napoléon, Paris 1900, s 107.
- 59) B H Liddell Hart, The Ghost of Napoleon, New Haven s.a. (1934), s 69, 76, 81, 84, 94—95, 100.
- 60) Guglielmo Ferrero, Aventure, Bonaparte en Italie (1796—1797), Paris 1936, s 84—85.
- 61) Roger Caillois, Un officier progressiste sous Louis XVI (Preuves, septembre 1954), Paris 1954, s 12, 21.
- 62) François-Jean de Chastellux, Voyages dans l'Amérique septentrionale, Paris 1786, I s 291.
- 63) Napoleon myönsi Guibertin leskelle vuonna 1805 eläkkeen ja kohotti sen vuonna 1811 kaksinkertaiseksi. Myöntämisen perusteluksi ilmoitetaan hyöty, jonka Guibertin teokset olivat Ranskan armeijalle tuottaneet. — Eläkepäätökset 19. 2. 1805 ja 4. 6. 1811, Dossier Guibert (j—A—H).